

Уводзіны.

У айчыннай юрыдычнай навуцы даволі падрабязна даследавалася прававая прырода актаў Канстытуцыйнага Суда, разглядалася паняцце актаў канстытуцыйнага судаводства, вывучаліся іх прыкметы і формы, выяўляліся падставы класіфікацыі, аналізавалася прырода рашэнняў Канстытуцыйнага Суда і характарызаваліся іх віды [1]. Прававую прыроду актаў Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь найбольш грунтоўна і ўсебакова даследавалі Р.А. Васілевіч і А.М. Пугачоў [1; 2, с. 48–57; 3, с. 66–73; 4, с. 87–93; 5, с.81–90; 6, 58–68].

Разам з тым, вельмі важныя пытанні дадзенай праблематыкі вывучаны слаба, асобныя з іх застаюцца спрэчнымі і падштурхоўваюць да дадатковых навуковых пошукаў. У прыватнасці, патрабуюцца ўдакладняльныя адказы і дадатковая аргументацыя па наступных пытаннях: 1) ці з'яўляюцца акты Канстытуцыйнага Суда ўвогуле крыніцамі права; 2) да якога з вядомых відаў крыніц права можна аднесці акты Канстытуцыйнага Суда; 3) якое месца сярод крыніц права займаюць заключэнні Канстытуцыйнага Суда.

Галоўныя недахопы ў вывучэнні прававой прыроды актаў Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь на сёняшні дзень зводзяцца, па-першае, да таго, што яны не вывучаліся менавіта ў сістэме крыніц сучаснага права, гэта значыць не былі даследаваны іх сувязі і роля сярод ўсіх крыніц права, а перавага аддавалася высвятленню іх прававой прыроды ў звязцы з нейкім асобным відам крыніц нацыянальнага права – нарматыўнымі прававымі актамі, прававымі прэцэдэнтамі і г.д., а, па-другое, не заўсёды ўлічвалася, што акты Канстытуцыйнага Суда выконваюць вельмі спецыфічную функцыю ў сістэме крыніц дзеючага беларускага права, якая з'яўляецца адлюстраваннем асаблівага месца Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь у сістэме размежавання ўлад і яго асноўнай функцыі – функцыі кантролю за канстытуцыйнасцю нарматыўных актаў, якая вызначальным чынам уплывае на прававую прыроду актаў Канстытуцыйнага Суда.

Гіпотэза

Рашэнні Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь, якія выносяцца ў форме заключэнняў, безумоўна, маюць адносіны да крыніц сучаснага беларускага права. Але мець адносіны да крыніц права і з'яўляцца асноўнай (ці дадатковай) крыніцай права – гэта розныя рэчы. Заключэнні Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь не ўваходзяць у склад ніводнай з вядомых нам асноўных і дадатковых крыніц сучаснага беларускага права, а ў адпаведнасці з духам і літарай Канстытуцыі краіны іх можна аднесці да самастойнай групы нарматыўных актаў – мадыфікаваных крыніц права. Верагодна, што ў гэтую ж групу нарматыўных актаў уваходзяць і пастановы пленумаў Вярхоўнага і Вышэйшага Гаспадарчага судоў, праўда, на іншых падставах, таму што іх роля і функцыі, а адпаведна, і месца сярод крыніц права адрозніваюцца ад ролі, функцый і месца заключэнняў Канстытуцыйнага Суда.

Асноўная частка.

Асновы класіфікацыі крыніц сучаснага беларускага права.

Сістэмна-прававыя асновы класіфікацыі крыніц сучаснага беларускага права замацаваны ў Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, якая для азначэння крыніц сучаснага беларускага права выкарыстоўвае паняцце «нарматыўны акт». Пры гэтым дадзеным паняццем абазначаюцца крыніцы як нацыянальнага беларускага права, так і

міжнароднага права. Можна выказаць меркаванне аб тым, што паняццем «нарматыўны акт» Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь абазначае ўсе крыніцы права. У такім выпадку канстытуцыйнае паняцце «нарматыўны акт» можна лічыць тоесным паняццю «крыніцы права», з тым удакладненнем, што паняцце «нарматыўны акт» з'яўляецца легальным абазначэннем усей сістэмы крыніц сучаснага беларускага права, у той час як паняцце «крыніцы права» застаецца дактрынальным.

У тэорыі права паміж тэрмінамі «нарматыўны акт» і «нарматыўны прававы акт» заўсёды праводзілася мяжа. Нарматыўным актам, напрыклад, з'яўляецца статут пэўнай палітычнай партыі або грамадскай арганізацыі, у якім змяшчаюцца правілы паводзін (нормы), што маюць абавязковае значэнне для асоб, якія ўваходзяць у склад палітычнай партыі або грамадскай арганізацыі. Але ён не лічыцца нарматыўным прававым актам, таму што не змяшчае норм права. Канстытуцыя ж Рэспублікі Беларусь надае тэрміну «нарматыўны акт» выключна прававы характар, г.зн. выкарыстоўвае яго ў больш вузкім сэнсе слова, чым гэта прынята лічыць у тэорыі права. Тэрмінам «нарматыўны акт» у Канстытуцыі абазначаюцца толькі тыя акты, у якіх ёсць нормы права, агульнаабавязковыя правілы паводзін, разлічаныя на нявызначанае кола асоб і неаднаразовае прымяненне. Пры больш шырокім тлумачэнні тэрміна «нарматыўны акт», як гэта прынята лічыць, напрыклад, у агульнай тэорыі права, аказалася б, што Канстытуцыйны Суд Рэспублікі Беларусь правамоцны разглядаць на адпаведнасць Канстытуцыі нарматыўныя акты палітычных партый, грамадскіх арганізацый і г.д.

У гэтых умовах, паняцце «нарматыўны акт», згодна з тэрміналогіяй, якая выкарыстоўваецца ў Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, з'яўляецца родавым паняццем для вызначэння ўсіх крыніц сучаснага беларускага права. Відамі ж крыніц права ў гэтым выпадку можна лічыць нарматыўныя акты нацыянальнага і міжнароднага права. У сваю чаргу кожны з відаў нарматыўных актаў падзяляецца на пэўныя падвіды. Прычым нарматыўныя прававыя акты з'яўляюцца толькі адным з падвідаў нарматыўных актаў (крыніц права) нацыянальнага права. Да іншых падвідаў нарматыўных актаў нацыянальнага права можна аднесці нацыянальны дагавор нарматыўнага зместу, прававы звычай, прававы прэцэдэнт, нацыянальную прававую дактрыну, калі ёй нададзены статус крыніцы права і кананічныя (царкоўныя) нормы.

Ці з'яўляюцца акты Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь крыніцамі права? У беларускай юрыдычнай навуцы гэтае пытанне спецыяльна не даследавалася. Той факт, што беларускія навукоўцы маўкліва абыходзяць дадзенае пытанне, не сцвярджаюць і не даказваюць, што акты Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь не з'яўляюцца крыніцамі сучаснага беларускага права, не сведчыць аб тым, што акты Канстытуцыйнага Суда можна беспамылкова ўключыць у склад крыніц права.

Вядома, што кожная з нацыянальных прававых сістэм мае сваю адметную сістэму крыніц права, на якую аказваюць уплыў шматлікія фактары, у тым ліку палітыка-прававое становішча органаў, што выдаюць прававыя акты, у сістэме падзелу ўлады. Пры вялікім знешнім падабенстве ў палітыка-прававым становішчы аднайменных органаў, тым не менш існуе шэраг важных ці нават нязначных прыкмет, якімі адрозніваецца становішча органаў у сістэме падзелу ўлады, і з якімі нельга не лічыцца пры адказе на адно і тое ж тэарэтычнае пытанне, у нашым выпадку – на пытанне аб тым, ці з'яўляюцца акты Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь крыніцамі сучаснага беларускага права.

У работах расійскіх даследчыкаў не існуе аднастайнага адказу на пытанне аб юрыдычнай прыродзе актаў Канстытуцыйнага Суда Расійскай Федэрацыі і аб аднясенні іх да ліку крыніц сучаснага расійскага права [7–11], хаця, згодна з Канстытуцыяй Расійскай Федэрацыі, Канстытуцыйны Суд Расійскай Федэрацыі мае права афіцыйнага тлумачэння Асноўнага Закона Расійскай Федэрацыі. Чаму ж адносна актаў Канстытуцыйнага Суда

Рэспублікі Беларусь, які не валодае такімі паўнамоцтвамі, «маўчанне» навукоўцаў можна лічыць аргументам на карысць таго, што акты Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь адносяцца да крыніц сучаснага беларускага права?

Згодна з арт. 3. Грамадзянскага кодэкса Рэспублікі Беларусь акты Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь уключаны ў склад актаў грамадзянскага заканадаўства, і, здавалася б, што сам заканадавец не толькі зняў апошнія сумненні наконт нарматыўнай прыроды заключэнняў Канстытуцыйнага Суда, але і аднёс іх да нарматыўных прававых актаў. Але з прызнання нарматыўнасці заключэнняў Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь не вынікае выснова аб тым, што іх можна адназначна адносіць да такога падвіду крыніц нацыянальнага права, як нарматыўны прававы акт, бо, па-першае, зразумела, што такая прыкмета, як нарматыўнасць характэрна для іншых крыніц права, а, па-другое, аднясенне актаў (заклучэнняў) Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь да ліку нарматыўных прававых актаў, у прыватнасці грамадзянскага заканадаўства, як у тэорыі, так і на практыцы параджае шырокае кола праблем і, магчыма, невырашальных пытанняў.

Нельга таксама вырашаць пытанне аб прававой прыродзе актаў Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь і адносіць іх да крыніц права, выкарыстоўваючы вядомую класіфікацыю прававых актаў на нарматыўныя прававыя акты і індывідуальныя (правапрымяняльныя) акты, спасылаючыся на тое, што калі акты Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь не з'яўляюцца правапрымяняльнымі актамі, то іх можна аднесці да нарматыўных прававых актаў

Акты Канстытуцыйнага Суда – разнавіднасць нарматыўных прававых актаў ці прававога прэцэдэнту?

У беларускіх навукоўцаў склаліся два асноўныя падыходы да вызначэння прававой прыроды актаў Канстытуцыйнага Суда. Згодна з першым падыходам рашэнні (заклучэнні) Канстытуцыйнага Суда з'яўляюцца разнавіднасцю нарматыўных прававых актаў. Другі падыход заснаваны на тым, што акты Канстытуцыйнага Суда нагадваюць такую крыніцу права, як прэцэдэнт ці яго разнавіднасць – прэцэдэнт тлумачэння. Цікавыя меркаванні аб прававой прыродзе рашэнняў канстытуцыйнага суда выказаў В.В. Лазараў, які сцвярджае, што « ... акты конституционного суда более всего приближаются по своему содержанию к доктрине. Правовые позиции, выраженные в решении конституционного суда, вместе, или лучше сказать, в контексте с особыми мнениями судей напоминают доктрину в самом прямом смысле этого слова» [12].

Здавалася б, што досыць пераканаўчымі і бездакорнымі пры даследаванні юрыдычнай прыроды актаў Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь і вызначэнні іх месца і ролі сярод крыніц беларускага права могуць быць спасылкі на закон Рэспублікі Беларусь «Аб нарматыўных прававых актах Рэспублікі Беларусь». Логіка тых аўтараў, якія пагаджаюцца з дадзеным аргументам даволі простая: згодна з арт. 2 дадзенага Закона ўсе акты Канстытуцыйнага Суда аднесены да ліку нарматыўных прававых актаў і тым самым, быццам бы, здымаецца пытанне як аб аднясенні актаў Канстытуцыйнага Суда да крыніц беларускага права наогул, так і да асобнага іх віду – нарматыўных прававых актаў у прыватнасці.

Але не заўсёды і сам заканадавец прымае беспамылковыя рашэнні. Справа ў тым, што Закон «Аб нарматыўных прававых актах Рэспублікі Беларусь», з аднаго боку адносіць акты Канстытуцыйнага Суда разам з іншымі відамі актаў да ліку нарматыўных прававых актаў (арт. 2), а з другога боку, замацоўвае палажэнне (арт. 4), згодна з якім дадзены Закон не распаўсюджвае сваё дзеянне на акты Канстытуцыйнага Суда, як і на іншыя акты, у тым ліку і пастановы пленумаў Вярхоўнага і Вышэйшага Гаспадарчага суду ў плане падрыхтоўкі, афармлення, прыняцця (выдання), апублікавання, дзеяння, тлумачэння і сістэматызацыі. Іншымі словамі, па шэрагу прымет і ўласцівасцей, вельмі важных для

разумення прыроды і характару нарматыўных прававых актаў, па меркаванні аўтара, заканадавец вызначае, што акты Канстытуцыйнага Суда, пастановы Пленумаў Вярхоўнага і Вышэйшага Гаспадарчага судоў нарматыўнымі прававымі актамі не з'яўляюцца.

Нарматыўныя прававыя акты ў арт. 1 узгаданага Закона вызначаны як афіцыйныя дакументы ўстаноўленай формы, што прымаюцца (выдаюцца) ў межах кампетэнцыі ўпаўнаважанага дзяржаўнага органа (службовай асобы) ці шляхам рэферэндуму з выкананнем устаноўленай заканадаўствам Рэспублікі Беларусь працэдур і змяшчаюць агульнаабавязковыя правілы паводзін, разлічаныя на нявызначанае кола асоб і неаднаразовае прымяненне.

Для вызначэння нарматыўнага прававога акта ў якасці самастойнага падвіду крыніц нацыянальнага беларускага права ў сэнсе Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь і Закона Рэспублікі Беларусь «Аб нарматыўных прававых актах Рэспублікі Беларусь» важнае значэнне мае шэраг акалічнасцей і паняццяў, вызначэнне якіх даецца ў Законе «Аб нарматыўных прававых актах Рэспублікі Беларусь».

Па-першае, нарматыўныя прававыя акты з'яўляюцца вынікам нарматворчай дзейнасці, гэта значыць навуковай і арганізацыйнай дзейнасці па падрыхтоўцы, экспертызе, змяненні, дапаўненні, прыняцці (выданні), тлумачэнні, прыпыненні дзеяння, прызнанні страціўшымі сілу або адмене нарматыўнага прававога акта ці яго часткі.

Па-другое, нарматыўныя прававыя акты з'яўляюцца вынікам дзейнасці нарматворчых органаў (службовых асоб). Прычым нарматворчымі органамі (службовымі асобамі) лічацца дзяржаўныя органы (службовыя асобы), якія ўпаўнаважаны прымаць (выдаваць) нарматыўныя прававыя акты.

Па-трэцяе, нарматыўныя прававыя акты выдаюцца з выкананнем правіл нарматворчага працэсу – нарматворчай дзейнасці нарматворчых органаў (службовых асоб) па распрацоўцы прыняцці (выданні) нарматыўных прававых актаў, увядзенні іх у дзеянне.

Такім чынам, акты Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь не адпавядаюць у поўнай меры ўсім вышэйакрэсленым прыкметам (крытэрыям) нарматыўнага прававога акта, а таму да іх сістэмы аднесены быць не могуць. Адсюль вынікае, што спасылкі на Закон «Аб нарматыўных прававых актах Рэспублікі Беларусь» пры вырашэнні разглядаемай праблемы хутчэй заблытваюць яе, чым дапамагаюць вырашыць.

Нельга лічыць заключэнні Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь нарматыўнымі прававымі актамі нават ў той частцы (меры), у якой яны накіраваны на адмену іншых нарматыўных прававых актаў.

Па-першае, заключэннем Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь можа быць прызнана не адпавядаючай Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь і іншым нарматыўным актам, якія валодаюць большай юрыдычнай сілай, норма права, якая змешчана ў іншай крыніцы сучаснага беларускага права (напрыклад, у міжнародным дагаворы). У гэтых умовах уведзены ў навуку тэрмін «негатыўны заканадавец» для абазначэння ролі Канстытуцыйнага Суда ў нарматворчым працэсе не ахоплівае ў поўнай меры аб'ём яго дзейнасці ў плане прызнання крыніц права поўнасцю ці ў частцы не адпавядаючымі Канстытуцыі дзяржавы. Паколькі Канстытуцыйным Судом могуць быць правераны на адпаведнасць Канстытуцыі краіны не толькі законы і іншыя нарматыўныя прававыя акты, але ўсе крыніцы сучаснага беларускага права (як нацыянальнага, так і міжнароднага характару), тэрмін «негатыўны заканадавец» звужае сэнс і аб'ём дзейнасці Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь.

Па-другое, заключэнні Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь узгадваюцца ў Канстытуцыі ў якасці самастойнага віду нарматыўных актаў, з дапамогай якіх ажыццяўляецца кантроль за адпаведнасцю іншых нарматыўных актаў Асноўнаму закону

краіны і таму аднясенне іх да ліку нарматыўных прававых актаў – аднаго з падвідаў нарматыўных актаў – звужае сэнс зместу заключэнняў Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь і, адпаведна, арт. 116 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. Адна справа – быць падвідам нарматыўных актаў у сэнсе Асноўнага закона краіны, і зусім іншая рэч – быць разнавіднасцю толькі аднаго з падвідаў крыніц нацыянальнага права.

Па-трэцяе, кожная з самастойных крыніц права (дагавор нарматыўнага зместу, прэцэдэнт і г.д.) характарызуецца тым, што з яе дапамогай можна ў прававую сістэму уводзіць новыя нормы права, а таксама змяняць і адмяняць існуючыя нормы права, гэта значыць кожнай з крыніц права ўласцівы гэтыя тры ўзаемазвязаныя ролі – увод у дзеючую сістэму права якасна новых норм права, змяненне і адмена норм права, якія ўстарэлі і страцілі сваё значэнне па самых розных прычынах. Таму, кіруючыся толькі той акалічнасцю, што заключэнні Канстытуцыйнага Суда маюць мэтай адмену дзеючых норм права, іх у роўнай меры можна аднесці і да нейкай іншай вядомай крыніцы сучаснага беларускага права.

Не з’яўляюцца пераканаўчымі высновы аб тым, што акты Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь можна аднесці да такой крыніцы права, як прэцэдэнт. Наогул не існуе нейкай адзінай, універсальнай мадэлі прэцэдэнту, як і адзінай мадэлі прэцэдэнту ў рамана-германскай прававой сям’і [13, с. 106–107], параўнаўшы з якімі акты Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь, можна было б пераканацца ў тым, што яны адпавядаюць асноўным крытэрыям прававога прэцэдэнту. Дарэчы, аўтарытэтны беларускі вучоны, Старшыня Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь Васілевіч Р.А., які таксама раней адносіў акты Канстытуцыйнага Суда да судовых прэцэдэнтаў, памяняў сваю пазіцыю і прыйшоў да высновы аб тым, што судовыя рашэнні Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь валодаюць усімі прыкметамі нарматыўнага прававога акта, хаця і маюць адметныя асаблівасці с пункту гледжання структуры, формы і працэдуры прыняцця [14, с. 56].

Наяўнасць такой крыніцы права, як прэцэдэнт, а таксама яе асаблівасці ў нашай прававой сістэме перш за ўсё вынікаюць з асаблівасцей сістэмы крыніц права, у прыватнасці, з падзелу іх на асноўныя і дадатковыя крыніцы права. Прававы прэцэдэнт–дадатковая крыніца права ў сістэме сучаснага беларускага права. Яе адметнасці, як і адметнасці іншых дадатковых крыніц права, абумоўліваюцца недахопамі і хібамі ўласцівых нашай прававой сістэме асноўных крыніц права: нарматыўнага прававога акта, дагавора нарматыўнага зместу і прававога звычаю. Прычым, па-першае, гэта такія недахопы і хібы, якія выўляюцца пры прымяненні норм права ў ходзе разгляду канкрэтнай справы ў судах агульнай ці гаспадарчай юрысдыкцыі, па-другое, гэта такія недахопы, якія нельга пераадолець іншым шляхам, акрамя вынясення рашэння па аналогіі права ці аналогіі закона.

Акты Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь вырашаюць у нашай сістэме крыніц права і адносна яе зусім іншыя задачы, таму шукаць у актах Канстытуцыйнага Суда падабенства да прававога прэцэдэнту не трэба.

Існуюць меркаванні, што акты Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь нагадваюць адну з мадыфікацый прававога прэцэдэнту – прэцэдэнт тлумачэння дзеючага права, з чым таксама нельга пагадзіцца. Справа ў тым, што Канстытуцыйны Суд Рэспублікі Беларусь, як ужо адзначалася, не валодае правам афіцыйнага тлумачэння Асноўнага закона краіны. У сувязі з гэтым яго меркаванне аб змесце той ці іншай нормы Асноўнага закона краіны мае абавязковае значэнне ў межах канкрэтнай справы, якую разглядае Канстытуцыйны Суд Рэспублікі Беларусь, і прававой пазіцыі Канстытуцыйнага Суда, якую ён сфармуляваў, разглядаючы пэўную справу, нельга, па меркаванні аўтара, надаваць агульнаабавязковае значэнне, лічыць яе правапалажэннем у «класічным» сэнсе, што

характэрна як для асноўных, так і да дадатковых крыніц права ў рамана-германскай сістэме права. Той факт, што для выканання асобных заключэнняў Канстытуцыйнага Суда суб'екты права вымушаны ажыццяўляць неаднаразовыя дзеянні, сведчыць, безумоўна, аб агульным характары такіх заключэнняў, але не з'яўляецца дастатковым для аднясення заключэнняў да асобнай разнавіднасці прававых прэцэдэнтаў – прэцэдэнтаў тлумачэння.

Безумоўна, Канстытуцыйны Суд – аўтарытэтны орган дзяржавы і разгледжаныя ім справы маюць «павучальнае» значэнне, яго пазіцыя па тых ці іншых прававых пытаннях не можа не ўлічвацца не толькі судамі, але і іншымі правапрымяняльнымі структурамі, правакарыстальнікамі ў цэлым. Бясспрэчным з'яўляецца і ўплыў заключэнняў і іншых рашэнняў Канстытуцыйнага Суда на праватворчы працэс у краіне. Але справа ў тым, што на пазіцыю Канстытуцыйнага Суда нельга наўпрост спасылацца пры разглядзе іншых, аналагічных спраў, як гэта назіраецца ў выпадку з прэцэдэнтам тлумачэння. Такія спасылкі, калі яны і будуць зроблены, не ў стане надаць пазіцыі Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь прэюдыцыяльнае значэнне, падобна да рашэнняў Канстытуцыйнага Суда Расійскай Федэрацыі, у якіх даецца афіцыйнае тлумачэнне Асноўнага Закона.

Імкненне вызначыць месца і дакладна акрэсліць ролю актаў Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь праз аднясенне іх да тых ці іншых відаў крыніц права на той падставе, што ім уласцівы асобныя якасці і адметнасці гэтых відаў крыніц права, з'яўляецца самым пашыраным навуковым падыходам. Такі ракурс даследавання дазваляе высветліць асобныя важныя і значныя рысы актаў Канстытуцыйнага Суда, яго ролю ў праватворчым працэсе, але яму ўласцівы і пэўныя хібы. Адна з іх праяўляецца ў выкарыстанні навукоўцамі двухсэнсоўных словаспалучэнняў. Так, вызначаючы месца і ролю Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь у сістэме органаў дзяржаўнай улады, прымяняюць словазлучэнне «квазісудовая ўстанова», якая выконвае «квазіправатворчую функцыю», «функцыю негатыўнага заканадаўцы». Самі ж акты (заключэнні) Канстытуцыйнага Суда характарызуюцца як «акты судовай праватворчасці»; акты, у якіх спалучаюцца якасці «правапрымяняльнага і нормаўстанаўліваючага акта»; акты, якія маюць пэўныя «прэцэдэнтныя і прэюдыцыяльныя якасці (уласцівасці)»; «разнавіднасць нарматыўнага прававога акта». Такія характарыстыкі аднаго з вышэйшых органаў дзяржавы і тых актаў, якія ім выдаюцца, не спрыяюць павышэнню аўтарытэту Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь і значнасці актаў, якія ён прымае.

Такім чынам акты Канстытуцыйнага суда Рэспублікі Беларусь нельга адносіць ні да нарматыўных прававых актаў, ні да такой крыніцы права як прэцэдэнт.

Старшыня Канстытуцыйнага Суда Расійскай Федэрацыі В.Д. Зоркін сфармуляваў важныя ў метадалогічных адносінах палажэнні аб тым, што прававыя пазіцыі, сфармуляваныя ў рашэннях канстытуцыйнага суда, адлюстроўваюць фактычна тое, што ён займаецца *праватворчасцю асобнага роду*, а акты, якія выдаюцца канстытуцыйным судом, з'яўляюцца *нарматыўнымі актамі асобнага роду* [15, с. 14]. Прыведзеныя падыходы да вызначэння прававой прыроды актаў канстытуцыйнага суда і яго ролі ў стварэнні дзеючага права, уяўляюцца слушнымі і перспектымі ў тэарэтычных і практычных адносінах.

Не станем разглядаць асаблівасці праватворчасці Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь, бо гэта праблема выходзіць за межы дадзенага артыкула. Спынімся на актах Канстытуцыйнага Суда і, у прыватнасці, на пытанні аб тым, чаму яны, па меркаванні аўтара, з'яўляюцца нарматыўнымі актамі асобага роду.

Заключэнні Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь – самастойны від нарматыўных актаў сучаснага беларускага права.

Канстытуцыйны Суд Рэспублікі Беларусь забяспечвае вяршэнства Канстытуцыі краіны шляхам ажыццяўлення кантрольных паўнамоцтваў за адпаведнасцю ўсіх

нарматыўных актаў Асноўнаму закону краіны, у якім, як ужо адзначалася, тэрмінам «нарматыўныя акты» абазначаюцца ўсе віды крыніц сучаснага беларускага права. Пры гэтым у адпаведнасці з арт. 116 Канстытуцыі краіны, ч. 1 арт. 9 закона Рэспублікі Беларусь «Аб Канстытуцыйным Судзе Рэспублікі Беларусь» нарматыўныя акты, якія прызнаюцца Канстытуцыйным Судом не адпавядаючымі Канстытуцыі ці актам, якія валодаюць больш высокай юрыдычнай сілай, лічацца страціўшымі сілу цалкам ці ў вызначанай іх частцы. Пры гэтым маюцца на ўвазе не толькі нарматыўныя прававыя акты, але і іншыя віды крыніц як нацыянальнага, так і міжнароднага права: прававыя звычаі, дагаворы нарматыўнага зместу, прававыя прэцэдэнты і г.д.

Такім чынам, заключэнні Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі, як і пастановы пленумаў Вярхоўнага і Вышэйшага Гаспадарчага судоў Рэспублікі Беларусь «завязваюцца» на ўсе вядомыя крыніцы сучаснага беларускага права і «абслугоўваюць» іх, праўда, у іншым кірунку, чым акты вышэйшых судовых інстанцый судоў агульнай і гаспадарчай юрысдыкцыі. Калі акты пленумаў Вярхоўнага і Вышэйшага Гаспадарчага Суда адаптуюць нормы дзеючага беларускага права да рэальных грамадскіх адносін шляхам абагульнення судовай практыкі і судовай статыстыкі і выдання абавязковых для выканання пастаноў, то заключэнні Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь забяспечваюць адпаведнасць зместу ўсіх крыніц сучаснага беларускага права Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. У гэтым заключаецца іх асноўнае прызначэнне, і, зыходзячы з яго, трэба вызначаць прававую прыроду гэтага віду актаў Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь.

Заклучэнні Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь адносяцца да ліку нарматыўных актаў у сэнсе Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь і займаюць у сістэме крыніц права прамежкавае становішча паміж Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь і тым відам крыніц права, якія правяраюцца поўнасю (у частцы) на іх адпаведнасць Канстытуцыі краіны і іншым крыніцам права, якія маюць больш высокую юрыдычную сілу. Толькі ў гэтай «звязцы» заключэнні Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь набываюць юрыдычную значнасць і абавязковасць для ўсіх суб'ектаў права.

У адрозненне ад «рухомай» юрыдычнай сілы пастаноў пленумаў Вярхоўнага і Вышэйшага Гаспадарчага судоў Рэспублікі Беларусь юрыдычная сіла заключэнняў Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь дакладна і адназначна акрэслена ў Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. Паколькі абсалютна ўсе крыніцы сучаснага беларускага права могуць быць правяраны Канстытуцыйным Судом на іх адпаведнасць Асноўнаму закону краіны, то юрыдычная сіла заключэнняў Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь не можа быць меншай за юрыдычную сілу гэтых крыніц права, яна іх пераўзыходзіць, саступаючы толькі юрыдычнай сіле Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. Таму можна пагадзіцца з вывадамі аб тым, што заключэнне, вынесенае Канстытуцыйным Судом Рэспублікі Беларусь, па сваёй юрыдычнай сіле ідзе следам за Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь [16].

Галоўная місія заключэнняў Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь у сістэме крыніц сучаснага беларускага права, якая вызначальным чынам уплывае перш за ўсё на іх прававую прыроду, зводзіцца да выканання кантрольнай функцыі ў сістэме крыніц права з мэтай забяспечэння іх сістэмнасці і ўзаемаўзгодненасці, падтрымання ўсёй сістэмы крыніц сучаснага беларускага права ў адпаведнасці з Канстытуцыяй краіны. Не выпадкова шэраг вядомых беларускіх вучоных адносяць да органаў кантрольнай улады і сам Канстытуцыйны Суд Рэспублікі Беларусь, нягледзячы на тое, што ў тэксце Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь ён змешчаны ў раздзеле «Суд» [17, 47–52; 18, с. 47–57; 19, с. 83–101]. Аналагічную пазіцыю займаюць і шэраг расійскіх аўтараў [20, с. 10–18; 21; 22, с. 46–61; 23, с. 20–27].

З улікам выкладзенага можна зрабіць вывад аб тым, што заключэнні Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь, як і пастановы пленумаў Вярхоўнага і Вышэйшага Гаспадарчага судоў Рэспублікі Беларусь, з'яўляюцца адной з мадыфікаваных крыніц сучаснага беларускага права, іх нельга аднесці толькі да аднаго з падвідаў крыніц унутрыдзяржаўнага беларускага права або да нейкага падвіду крыніц міжнародна-прававога характару. Хутчэй за ўсё заключэнні Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь разам з пастановамі пленумаў Вярхоўнага і Вышэйшага Гаспадарчага судоў ствараюць самастойную групу крыніц сучаснага беларускага права, якую можна лічыць мадыфікаванымі крыніцамі права.

Праўда, функцыі гэтай мадыфікаванай крыніцы права ў сістэме крыніц сучаснага беларускага права адрозніваюцца ад функцый, якія выконваюць пастановы пленумаў Вярхоўнага Суда і Вышэйшага Гаспадарчага судоў Рэспублікі Беларусь. Улічваючы розніцу ў характары юрыдычнай сілы паміж заключэннямі Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь і пастановамі Пленумаў Вярхоўнага і Вышэйшага Гаспадарчага судоў Рэспублікі Беларусь, можна зрабіць выснову аб тым, што заключэнні Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь, магчыма, і не ўваходзяць у склад самастойнай падсістэмы нарматыўных актаў судовай улады – нарматыўных актаў вышэйшых органаў судовай улады Рэспублікі Беларусь. Па меркаванні аўтара, яны складаюць падгрупу мадыфікаваных крыніц сучаснага беларускага права, хоць гэтае сцвярдженне мае дыскусійны характар, і адказ на яго можа даць далейшая практыка Канстытуцыйнага Суда. Такім чынам, у падсістэму нарматыўных актаў вышэйшых органаў судовай улады ў Рэспубліцы Беларусь можна было б уключыць толькі пастановы пленумаў Вярхоўнага і Вышэйшага Гаспадарчага судоў.

Замацаванне ў Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь заключэнняў Канстытуцыйнага Суда ў якасці самастойнага віду нарматыўных актаў з'яўляецца самадастатковым і не патрабуе дадатковай канкрэтызацыі ў бягучым заканадаўстве праз аднясенне гэтага віду нарматыўных актаў да нейкай іншай самастойнай крыніцы сучаснага беларускага права – асноўнай ці дадатковай.

Прапануемы ракурс даследавання крыніц сучаснага беларускага права заснаваны на сістэмна-прававых пачатках класіфікацыі крыніц дзеючага беларускага права, якія замацаваны ў Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, і дазваляе зрабіць навуковую выснову аб тым, што ў сістэме крыніц сучаснага беларускага права побач з традыцыйна разглядаемымі ў юрыдычнай навуцы асноўнымі і дадатковымі крыніцамі права, а таксама адначасова з падзелам усіх крыніц сучаснага беларускага права на крыніцы нацыянальнага беларускага права і крыніцы міжнародна-прававога характару, існуе яшчэ адна самастойная група (від) крыніц права – мадыфікаваныя крыніцы права. Патрабуюцца дадатковыя даследаванні прававой прыроды гэтай групы крыніц права, пасля правядзення якіх, магчыма, можна будзе гаварыць аб раней невядомых контурах і ўласцівасцях усёй сістэмы крыніц сучаснага беларускага права.

Аналізуючы прававую прыроду рашэнняў Канстытуцыйнага Суда Расійскай Федэрацыі расійскі даследчык Захараў В.В. прышоў да высновы аб тым, што ім уласцівы асобныя прыкметы іншых крыніц права, але іх відавочна недастаткова, каб аднесці рашэнні Суда «...к какому-лібо адному из «классических» источников права. Существование особых последствий принятия, юридическая сила и сферы действия таких решений придает данному правовому явлению самостоятельное, новое и уникальное качество. Вышеизложенное позволяет констатировать наличие в отечественном праве источника права особого рода (*suigeneris*), который представляет собой решения Конституционного Суда Российской Федерации, устанавливающие неконституционность действующих норм права, что ведет к лишению их силы» [24, с. 31]. На жаль, аўтар

спыніўся на характарыстыцы асаблівасцей рашэнняў Канстытуцыйнага Суда Расійскай Федэрацыі і не пайшоў у разважаннях далей, не ахарактарызаваў фактары, якія абумоўліваюць дадзеныя асаблівасці, не вызначыў узаемаадносінны рашэнняў Канстытуцыйнага Суда з «класічнымі» крыніцамі і таму не здолеў дакладна акрэсліць месца рашэнняў Канстытуцыйнага Суда Расійскай Федэрацыі ў сістэме крыніц расійскага права.

У савецкі час марай юрыстаў, як тэарэтыкаў, так і практыкаў, быў закон аб нарматыўных прававых актах. У тыя часы здавалася, што ў дадзеным законе можна было б вырашыць абсалютную большасць праблем, якія ўзнікалі ў практыцы праватворчасці і правапрымянення, таму што нарматыўныя прававыя акты былі ў той час амаль што выключнымі крыніцамі савецкага права. Але сёння ў Беларусі здзейшаная мара юрыстаў савецкай пары – дзеючы Закон «Аб нарматыўных прававых актах Рэспублікі Беларусь» – ужо не ў стане вырашыць значную колькасць праблем, якія ўзнікаюць пры стварэнні і функцыянаванні сістэмы крыніц сучаснага беларускага права. Уяўляецца, што значную колькасць пытанняў, разгледжаных у дадзеным артыкуле, а таксама тых, што засталіся па-за яго межамі, можна было б вырашыць у Законе (кодэксе) аб крыніцах права ў Рэспубліцы Беларусь, аб неабходнасці распрацоўкі і прыняцця якога аўтар дадзенага артыкула выказваўся ў друку раней [25], прычым актуальнасць такога акта ўзрастае з кожным годам. Становіцца зразумелым, што належны парадак і ўзаемаўзгодненасць у сістэме крыніц сучаснага беларускага права без адпаведнага акта, прававым каркасам якога маглі б стаць Закон «Аб нарматыўных прававых актах Рэспублікі Беларусь» і Закон «Аб міжнародных дагаворах» у далейшым будзе яшчэ больш складана.

Заклучэнне

Акты (заклучэнні) Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь займаюць унікальнае месца ў сістэме прававых актаў краіны. Іх унікальнасць заключаецца перш за ўсё ў тым, што яны не ўкладваюцца ў традыцыйную схему падзелу усіх прававых актаў на акты нарматыўнага і індывідуальна-прававога характару. Больш таго, іх увогуле нельга аднесці да якога-небудзь з вядомых відаў крыніц дзеючага беларускага права па цэлым шэрагу прыкмет (напрыклад, самі па сабе заключэнні Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь не змяшчаюць норм права), як і да вядомых відаў актаў індывідуальна-прававога характару. Безумоўна, заключэнні маюць непасрэднае дачыненне да крыніц беларускага права, бо з іх дапамогай крыніцы права прыводзяцца ў адпаведнасць з літарай і духам Канстытуцыі (Асноўнага Закона) краіны і тым самым дасягаецца вяршэнства Канстытуцыі. З дапамогай заключэнняў Канстытуцыйнага Суда забяспечваецца сістэмнасць і іерархічнасць крыніц беларускага права, законнасць у сферы праватворчасці і правапрымянення. Унікальнасць актаў Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь абумоўлена палітыка-прававой прыродай органа канстытуцыйнага кантролю Беларусі і функцыямі, якія ён выконвае ў сістэме раздзялення ўлад.

Магчыма, што ў сістэме крыніц права існуе своеасаблівы «падзел працы»: адны крыніцы права з'яўляюцца асноўнымі, іншыя – дадатковымі. Але ёсць і такія, з дапамогай якіх адбываецца адаптацыя як асноўных, так і дадатковых крыніц права да рэальнасцяў грамадскага жыцця. Іх можна называць мадыфікаванымі крыніцамі права. У прававой сістэме Беларусі гэтую місію выконваюць перш за ўсё пастановы Пленумаў Вярхоўнага і Вышэйшага Гаспадарчага Суду Рэспублікі Беларусь. Развіццё сістэмы крыніц права прывяло да фарміравання і такіх спецыфічных актаў, як акты органаў канстытуцыйнай юстыцыі, якія падтрымліваюць сістэму крыніц права ў «працоўным стане», забяспечваюць сістэмнасць і ўзаемаўзгодненасць усіх крыніц дзеючага права і таксама ўваходзяць у склад самастойнай групы крыніц сучаснага беларускага права – мадыфікаваных крыніц права.

Спіс крыніц

1. Василевич, Г.А. Источники белорусского права: принципы, нормативные акты, обычаи, прецеденты, доктрина / Г.А. Василевич – Минск: Тесей, 2005.
2. Василевич, Г.А. Правовая природа актов Конституционного Суда Республики Беларусь и их юридическое значение / Г.А. Василевич // Веснік Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь. – 2005. – № 1.
3. Пугачев, А.Н. Понятие, признаки и форма правовых актов конституционного судопроизводства / А.Н. Пугачев // Веснік Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь. – 2004. – № 3.
4. Пугачев, А.Н. Решения конституционных судов: понятие и виды / А.Н. Пугачев // Веснік Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь. – 2004. – № 4.
5. Пугачев, А.Н. Основы классификации актов конституционного судопроизводства / А.Н. Пугачев // Веснік Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь. – 2005. – № 1.
6. Пугачев, А.Н. Нормативный характер заключений Конституционного Суда / А.Н. Пугачев // Веснік Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь – 2006. – № 2.
7. Поленина, С.В. Законодательная техника и судебный прецедент / С.В. Поленина // Проблемы юридической техники. – Н.Новгород, 2000.
8. Лукьянова, Е.А. Конституция в судебном переплете / Е.А. Лукьянова // Законодательство. – 2000. – № 12.
9. Лучин, В.О. Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации / В.О. Лучин. – М., 2002.
10. Зорькин, В.Д. Прецедентный характер решений Конституционного Суда Российской Федерации / В.Д. Зорькин // Журнал российского права. – 2004. – № 12;
11. Байтин, М.И. О юридической природе решений Конституционного Суда РФ / М.И. Байтин // Государство и право. – 2006. – № 1.
12. Лазарев, В.В. Поиск права / В.В. Лазарев // Журнал российского права. – 2004. – № 7.
13. Марченко, М.Н. Судебный прецедент: разнообразие понятий и многообразие форм проявления / М.Н. Марченко // Журнал российского права. – 2006. – № 6.
14. Василевич, Г.А. Правовая природа актов Конституционного Суда Республики Беларусь и их юридическое значение / Г.А. Василевич // Веснік Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь. – 2005. – № 1.
15. Зорькин, В.Д. Прецедентный характер решений Конституционного Суда Российской Федерации / В.Д. Зорькин // Журнал российского права. – 2004. – № 12.
16. Реут, В.И. Иерархия нормативных правовых актов в Республике Беларусь / В.И. Реут // Право Беларуси. – 2003. – № 10, 11.
17. Кучинский, В.А. О месте Конституционного Суда Республики Беларусь в системе разделения властей / В.А. Кучинский // Актуальные проблемы формирования правового государства в Республике Беларусь: Белорусско-американская научно-практическая конференция. – Минск, 7 – 8 февраля 1996 года. – Минск: 1996.
18. Кучинский, В.А. Конституционный контроль как условие формирования и функционирования правового государства / В.А. Кучинский // Проблемы формирования правового государства в Беларуси: Сб. науч. тр. / Под ред. В.А. Кучинского. – Минск: 1998.
19. Чигринов, С.П. Конституционное правосудие в Республике Беларусь: пятилетний опыт, проблемы и перспективы (обзор выступлений участников республиканской научно-практической конференции) / С.П. Чигринов // Вестник Конституционного Суда Республики Беларусь. – 1999. – № 2.
20. Чиркин, В.Е. Контрольная власть / В.Е. Чиркин // Государство и право. – 1993. – № 4.

21. Шабров, О.Ф. Политическое управление / О.Ф. Шабров. – М.: Политик, 1997.
22. Зиновьев, А.В. Концепция первоочередных поправок в Конституцию России / А.В. Зиновьев // Правоведение. – 2000. – № 4.
23. Николаев, Е.А. Конституционный Суд в системе государственной власти Российской Федерации / Е.А. Николаев // Право и политика. – 2002. – № 11.
24. Захаров, В.В. Решения Конституционного Суда РФ в системе источников российского права / В.В. Захаров // Журнал российского права. – 2006. – № 11.
25. Сильченко, Н.В. Концепция совершенствования законодательства: понятие, структура, содержание / Н.В. Сильченко // Веснік Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь.– 2001.– № 3.